

NESTEN TELLEN VAN EEKHOORNS, AANPAK EN RESULTATEN 1997

André Kaper

Het leuke van natuurstudie is dat je met andere ogen naar de natuur leert kijken en daar dingen ziet die je eerst niet zag. De 'Tellingen van Eekhoornnesten' zijn een goed voorbeeld: deelnemers zijn enthousiast omdat zij door eekhoornnesten te zoeken het bos met heel andere ogen gaan zien: met eekhoorn-ogen. De Nederlandse 'Tellingen van Eekhoornnesten' worden georganiseerd door 'Zoogdiermonitoring' en uitgevoerd door ruim 50 enthousiaste vrijwilligers en terreinbeheerders. Uit de resultaten lijkt er sprake te zijn van een lichte achteruitgang van het aantal nesten. Om betrouwbare uitspraken te kunnen doen, zijn echter nog meer deelnemers nodig. Ook voor terreinbeherende instanties zoals Natuurmonumenten, die hun leden of donateurs willen laten zien wat er te beleven valt in hun bosterreinen, blijkt eekhoornnesten tellen een leuke activiteit.

Eekhoorns worden door het publiek gewaardeerd vanwege hun fraaie uiterlijk. Omdat ze overdag actief zijn, zijn ook hun gedrag en bewegingen goed te zien. Maar eekhoorns doen nog wel meer dan alleen het bos leuk 'aankleden'. Ze verspreiden bijvoorbeeld boomzaden over een groot oppervlak en dragen zo bij aan verjonging van het bos. Bovendien vormen eekhoorns een belangrijke voedselbron voor enkele roofdieren en roofvogels.

Waarom eekhoorns tellen?

Tot 1960 was de eekhoorn waarschijnlijk een algemene verschijning in het gehele oosten, midden en zuiden van Nederland, alsmede in de duinstreek van Den Haag tot Camperduin. Helemaal zeker is dit niet, omdat de kennis over de verspreiding veel lacunes vertoont. In de periode 1960-1970 is de eekhoorn verdwenen uit veel van deze gebieden en sterk in aantal achteruit gegaan. Dit gebeurde ook in Finland, Engeland en Duitsland. De oorzaken hiervan zijn niet vastgesteld, hoewel

wordt gespeculeerd over verschillende ziekten. Na 1970 heeft de eekhoorn zich weer enigszins hersteld. Het niveau van voor 1960 is echter alleen weer bereikt op de Veluwe en in Noord-Brabant (Broekhuizen e.a. 1992, Lange e.a. 1994).

Op dit moment is onvoldoende bekend hoe het nu staat met het landelijk voorkomen van de eekhoorn. Gaat het goed of slecht? Vindt nog herstel van de populatie-omvang plaats of gaat de eekhoorn landelijk gezien opnieuw achteruit? Tot in 1994 Zoogdiermonitoring werd opgezet, werd geen lange termijn-onderzoek gedaan naar de eekhoorn. 'Zoogdiermonitoring' wordt uitgevoerd door diverse zoogdierorganisaties, waaronder de VZZ. Het wordt ondersteund door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Hoe eekhoorns tellen?

De aanwezigheid van eekhoorns is op diverse manieren vast te stellen,

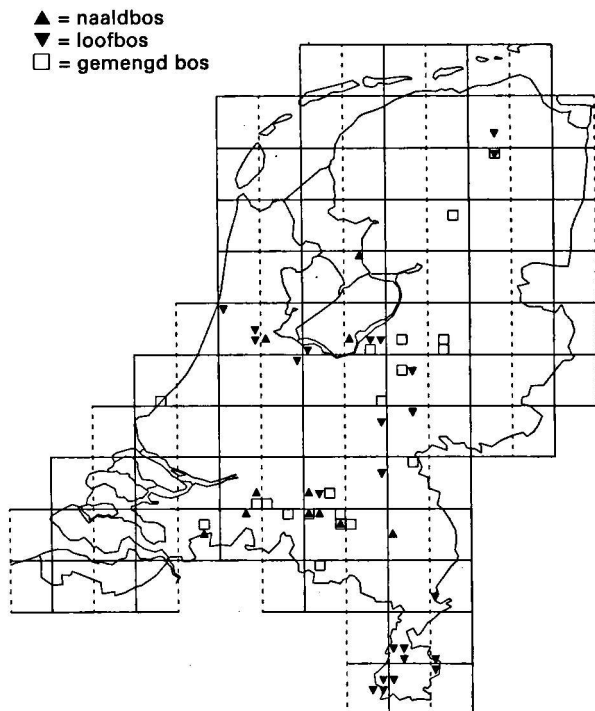

Een close-up van een eekhoornnest in een loofboom: veel kleine takken (met blad) die in elkaar zijn gevlochten en van binnen gevoerd met fijn materiaal.
Foto Peter Twisk

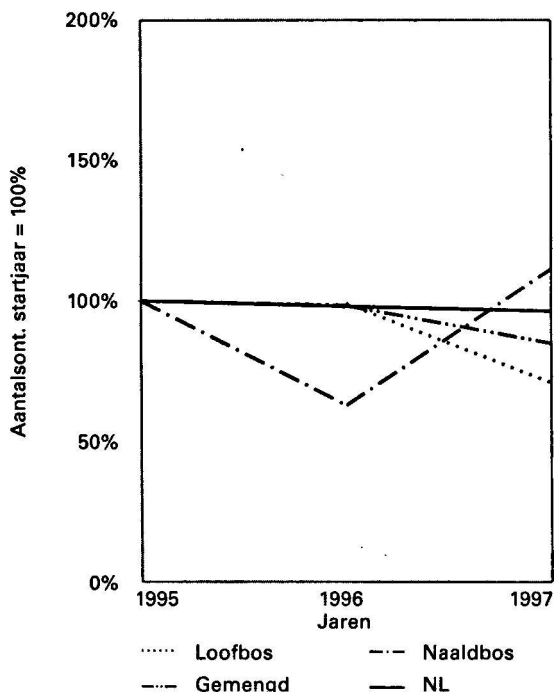
bijvoorbeeld door te letten op knaagsporen, nesten of door middel van zichtwaarnemingen. Voordat Zoogdiermonitoring werd opgezet, is een haalbaarheidsstudie uitgevoerd (de Wijs 1994). Hieruit bleek dat het mogelijk is om de relatieve aantalsontwikkelingen te volgen door ieder jaar het aantal eekhoornnesten in een telgebied vast te stellen. Zulke tellingen vinden sinds 1995 plaats. Ieder jaar in februari worden de nesten geteld in telgebieden van elk 10-25 hectare. Momenteel zijn 75 telgebieden bij Zoogdiermonitoring geregistreerd.

Eekhoornnesten zijn relatief makkelijk te herkennen door de plaats ervan in een loof- of naaldboom: meestal zitten ze in een vork van een tak en afgeschermd door overhangende takken. Ook verraden ze zich door het gebruikte materiaal. Eekhoornnesten bestaan uit dunne twijgen waar de naalden of bladen nog aanzitten. Bovendien is het nest gevoerd met mos, wat vaak goed te zien is. De vorm is niet schotelvormig, zoals bij veel vogels, maar min of meer bolvormig.

Hoewel er al behoorlijk veel telgebieden zijn, is hun spreiding over Nederland nog niet voldoende om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over landelijke aantalsontwikkelingen bij de eekhoorn. Zo liggen veel telgebieden in Noord-Brabant, terwijl in

Figuur 1. Ligging van de telgebieden in 1997.

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van eekhoornnesten per bostype in 1995-1997.

Ook kinderen vinden nesten zoeken en tellen een leuke bezigheid, hoewel ze af dreigen te haken als de dag voorbij gaat zonder een echte eekhoorn. Gelukkig was hier een eekhoorn zo vriendelijk onder zijn eigen nest te poseren. Foto Dennis Wansink

Utrecht, Overijssel en Drenthe nauwelijks telgebieden zijn. Het landelijk beeld is dus nog niet compleet.

Initiatieven van deelnemers

Uit onze contacten met terreinbeheerders van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten blijkt dat het zoeken van nesten iets 'nieuws' is. Vaak hebben terreinbeheerders een slecht beeld van het voorkomen van eekhoorns in hun terrein. Dat dat anders kan bewijst Natuurmonumenten Oosterwijk, in Noord-Brabant. Hier worden door de beheerders jaarlijks tellingen georganiseerd voor leden, in elf telgebieden. Onder begeleiding van beheerders leren de liefhebbers eekhoornnesten herkennen en wordt vervolgens het telgebied geteld. Deze tellingen worden druk bezocht en hoog gewaardeerd. Voor mensen die zich niet bezighouden met natuurstudie blijkt het een hele ervaring om 'van de paden af' door het bos te dwalen en te zien hoe eekhoorns in het bos leven. Deze opzet verdient navolging!

Leden van de VZZ en andere zoogdierwerkgroepen opereren bij de tellingen vooral alleen, in kleine groepjes of met een afdelingsexcursie. Vooral dat laatste zou ik graag meer zien. Enkele actieve deelnemers van Zoogdiermonitoring hebben in Gelderland, Noord-Holland en Limburg excursies georganiseerd om anderen nesten te leren herkennen. Het blijkt een voor iedereen uitvoerbare bezigheid te zijn, in een tijd van het jaar waarin het vaak moeilijk is om het excursieprogramma te vullen. In januari en februari van dit jaar zijn excursies gepland in Gelderland en Overijssel.

Wat is er tot nu toe bereikt?

In 64 van de 75 geregistreerde telgebieden werd tenminste 1 nest gevonden. Deze 64 telgebieden liggen in drie categorieën bos: naaldbos (18 telgebieden), gemengd bos (20) en loofbos (26). De ligging van de telgebieden per bostype staat in figuur 1.

Naaldbomen verschaffen eekhoorns het hele jaar door te eten: jonge kegels die ze van de tak plukken en de volledig rijpe kegels die op de grond vallen. Ook eten eekhoorns de bloeiwijze van de den. In naaldbos en gemengd bos is jaarrond dus veel voedsel aanwezig. Er komen dan ook grotere aantallen eekhoorns voor dan in loofbos. In loofbos komen ook eekhoorns voor, maar zelfs

in een gevarieerd bos met een divers aanbod van boomzaden en bessen hebben eekhoorns minder te eten dan in een bos met naaldbomen. De dichtheden zijn in loofbos dan ook lager. De geschiktheid van deze drie bostypen voor eekhoorns varieert dus, zodat het waarschijnlijk is dat in de drie bostypen de aantalsontwikkelingen ook verschillen. Uit de verzamelde gegevens lijkt dit inderdaad naar voren te komen. Figuur 2 laat zien dat het aantal nesten in alle drie de bostypen samen een lichte daling lijkt te vertonen, terwijl dat voor elk bostype apart anders lijkt te zijn. Overigens, het dal in 1996 in het naaldbos is waarschijnlijk niet reëel, maar een gevolg van het uitvallen van de elf telgebieden van Natuurmonumenten Oisterwijk in dat jaar.

Gezien de verspreiding van de telgebieden, waarbij in Noord-Brabant de meeste telgebieden met naaldbos zijn gelegen, moet ik voorzichtig zijn met deze uitspraken. Er kan sprake zijn van een regionale ontwikkeling in Noord-Brabant die het landelijke beeld overheerst. Over regionale ontwikkelingen gesproken: tot nu toe lijkt het erop dat de aantallen nesten per telgebied boven de grote rivieren afnemen, terwijl de aantallen nesten per telgebied in Limburg en Noord-Brabant vrijwel gelijk lijken te blijven.

Meer deelnemers nodig!

Een nauwkeuriger analyse is nog niet mogelijk. De spreiding van de telgebieden over Nederland is sinds 1995 weliswaar verbeterd, maar vooral in Noord-

De aanwezigheid van eekhoorns is niet alleen vast te stellen door het opsporen van hun nesten maar ook door knaagsporen, zoals deze afgeknaagde dennenappel, waar de lobben uit zijn getrokken om bij het boomzaad te komen. Dit laat rafelige randen achter.

Foto Peter Twisk

en Zuid-Holland, Utrecht, Overijssel en Drenthe zijn nog te weinig telgebieden om een landelijk beeld van de aantalsontwikkelingen te kunnen geven. Verder zijn er ook per bostype nog niet voldoende telgebieden om tot harde uitspraken per bostype te komen. En daarom zijn meer deelnemers van harte welkom!

Literatuur

- Broekhuizen, S. e.a., 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. St. Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Lange R. e.a., 1994. Zoogdieren van West-Europa. St. Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Wijs, R. de, 1994. Zoogdiermonitoring, een studie naar de haalbaarheid van een Meetnet Zoogdieren. VZZ-rapport.

U kunt zich opgeven bij: André Kaper, coördinator Zoogdiermonitoring, Emmalaan 41, 3581 HP Utrecht, 030-2544642 (NL). E-mail zoogdier@wxs.nl.

Met dank aan Peter Twisk (foto's), Rombout de Wijs (tekstbijdrage) en de deelnemers van de Eekhoortellingen en de aan Zoogdiermonitoring deelnemende zoogdierorganisaties.